

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Анжелина Христова Пенчева
преподавател по история на чешката литература и на славянските литератури

в

Катедра „Славистика“ – ЮЗУ „Неофит Рилски, Благоевград
член на Научно жури за придобиване на
образователната и научна степен „Доктор“
в ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград

Област на висше образование: Хуманитарни науки

Професионално направление: 2.1. Филология

Специалност: Литератури на народите на Европа, Америка,
Африка, Азия и Австралия (Славянски литератури)

Форма на докторантурата:

Редовна

Дисертант:

Магистър Мария Георгиева Чорбаджиева

Научен ръководител:

Доц. д-р Анжелина Пенчева

Тема на дисертацията:

Историческа действителност и художествена фикция в романите „Война със саламандрите“ от Карел Чапек и „Банкет в Блитва“ от Мирослав Кърлежа

Като научен ръководител на докторант Мария Чорбаджиева съм в по-особена позиция на оценяващ спрямо рецензентите и останалите автори на становища, тъй като познавам в детайли както мотивите за избора на темата, така и историята на създаването на текста и етапите, през които мина неговата

реализация. Освен това, тъй като именно аз формулирах финалния вариант на темата на дисертационния труд и давах насоки на дисертантката в процеса на подготовката му, е логично да имам и „вътрешна“, по-субективна и по-различна перспектива към него, поглед „от кухнята“.

На пръв поглед страният избор да бъдат сравнени точно тези две произведения от двама твърде различни и като художествен натюрел, и като политически възгледи творци беше мотивиран от извънтекстови съображения – нуждата (към момента на започването на дисертационния цикъл) от млади преподаватели и по чешка, и по сръбска и хърватска литература, т. е. двата действащи профила в рамките на специалност Славистика в ЮЗУ „Неофит Рилски“. През годините на подготовка на текста докторант М. Чорбаджиева усвои хърватски език до степен да ползва свободно източници на него, което е похвално.

Първоначалният замисъл бе да се разработи темата за войната и мира по време и между двете световни войни в чешката и хърватската литература. Поради практически необхватния си обем скоро след това той стеснен до същата тема, но само в творчеството на по един представител от двете literaturи. И в този вариант темата беше прекалено обширна. Затова накрая докторант Чорбаджиева се спря само на двете разгледани в окончателния текст произведения, „Банкет в Блитва“ и „Война със саламандрите“.

От тази фактология става ясно, че изборът на двете произведения беше на практика ситуационен, и все пак този избор е удачен и определено дисертабилен. Много различни като поетика, като художествен метод, двете творби все пак имат редица допирни точки – като се почне от личностите на авторите, родени в две съседни години, тоест „исторически“ връстници, обединени от разобличителния антивоенен и антитоталитарен патос, премине се през приблизително еднаквото време на създаване (имам предвид само първите две книги на „Банкет в Блитва“) и се свърши с избора на ярко експлицитно фикционално повествование.

През първия етап от работата над текста докторантката бе предпочела един доста абстрактен подход към двата разглеждани текста. Тя отдаваше предпочитание на по-общи, универсално етични категории, на въпроси от областта на литературния канон, рецептивната естетика и херменевтиката. Тази оптика обаче по мое мнение не беше продуктивна и не даваше задоволителни резултати – първоначалните изводи, макар и не неверни, бяха

прекалено абстрактни и най-вече – отнасящи се всъщност до голяма част от романите изобщо, дори далеч не само на тези, създадени в междувоенния период. Този план трудно можеше да се обоснове защо са избрани за съпоставяне точно тези два романа, нито бяха показани съществени разлики между тях (тоест, могъл е да бъде разглеждан само единият, или всеки от тях в съпоставка с който и да било друг роман). В първоначалните варианти на дисертацията личеше и недостатъчната подготовка на М. Чорбаджиева в областта на литературната теория. Поради всичко това към средата на докторантския цикъл предложих смяна на темата на дисертацията на сегашната – „Историческа действителност и художествена фикция в романите „Война със саламандрите“ от Карел Чапек и „Банкет в Блитва“ от Мирослав Кърлежа“. За мен тази нова тема определено съдържаше много голям потенциал. Най-голямото сходство между двата романа, „Война със саламандрите“ и „Банкет в Блитва“, е именно това, че те са крайно фикционални, нещо повече – всеки от тях е фикционален по един много оригинален, всъщност ненадминат и досега по оригиналност, начин. Отделно от това двата романа третираат в някаква степен идентична историческа реалност (като се изключи фактът, че третата част на романа на Кърлежа е писана много по-късно, през шейсетте години – този факт е останал почти неинтерпретиран от докторантката, а той предлага твърде интересни аналizationsонни възможности), но, повтарям, по два коренно различни и много новаторски начина. През последните години теорията на „фикционалните светове“ в литературата е твърде актуална и има голям масив нова научна продукция по нея, да вземем само много новаторските работи на Любомир Долежел. Чешкото академично издателство поддържа много качествена теоретична поредица „Възможни светове“. Реално вече съществува цяла богата теория на фикционалността в художествената литература. Тя не само не е резюмирана и коментирана в труда, но очевидно не е и използвана като аналizationsонна база. Иначе правилно е изведено, че избраният метод на крайна фикционализация (създаване на несъществуващи светове) произтича (и) от модернистичните инвенции на епохата.

Така дефинираната тема изискваше на практика започване на изследването отново, пренаписване и съвсем друго структуриране на работата. За съжаление това не се случи. Докторант Чорбаджиева не успя, или по-точно не пожела, да се възползва от големите предимства, главно методологически, на новопредложения дискурс. Наистина, в текста се срещат пасажии, третиращии характера, инструментите, на експлицитната функционалност, но те са твърде

недостатъчни. Получила се е еkleктична смес от два различни подхода, като нито един не е развит и прокаран достатъчно пълно и убедително. Оттук често се появява сериозно несъответствие между текста и заявената тема, както и между заглавията на отделните глави и съдържанието им. Личи си и „болестта“ на почти всички начинаещи учени при всяка новопрочетена книга гледната им точка да се променя и новата да се наслаждава върху старата, понякога чисто механично. Едва при последното четене на дисертационния текст у мен се породил допускането, че М. Чорбаджиева вероятно слага знак на тъждество между романова фикция изобщо и фикционалност, фантазност, фантастика в тесния смисъл, което отново води до методологични обърквания – с други думи, явно научният ръководител и докторантът са разбирали по различен, дори противоположен начин зададената тема.

По мое мнение е придадена прекомерна тежест на „философска концепция за повторемостта на историческите събития“ (5), на тезата за погрешните цивилизационни модели – все пак безброй канонични романи се занимават с тези въпроси, и не те са най-важните в двете разглеждани творби, третиращи една съвсем конкретна и крещящо актуална историческа действителност. Затова доста нелогично звучат пасажите като „текстовете престават да бъдат детерминирани във времето, *но* едновременно с това успяват да дадат правдоподобна информация за живота преди, по време на *и след* времето на създаване“ (9). Излишно много изследователска енергия е посветена и на каноничността на двете творби, която така или иначе е безусловна. Многократно се изтъква „традиционност“ в наративите на двата романа, докато те са абсолютно оригинални, направо революционни, точно в този план.

Правилно двете произведения са интерпретирани като антиутопии, но и по този пункт липсва достатъчна теоретична подплатеност.

В последната глава, „Война със саламандрите“ и „Банкет в Блитва“ в контекста на нашето настояще“, издържана в духа на рецептивната естетика, има интересни находки, но като цяло главата звучи доста умозрително и предположително, отделен въпрос е, че е съвсем встрани от темата.

Не е използван потенциалът и на някои идеи на самата М. Чорбаджиева, например да се чуе и гласът на двамата големи прозаисти относно замисъла, генезиса, избора точно на фикционална поетика и т. н., изказан в техни есета и интервюта (такива моменти има тук и там из текста, но само като бегли илюстрации, а можеха да бъдат обособени в отделна глава).

Библиографията по темата е интересна, но по мое мнение е недостатъчна, и то не толкова като бройка, а като липса на много сериозни научни текстове за двамата творци. Разбирам желанието на дисертантката да работи с възможно най-новите източници, но тя можеше да намери солидна методологична база и в по-стари трудове, както и да покаже обширна осведоменост в чапекологията и кърлежологията. Това беше една от моите препоръки и на вътрешното обсъждане, но за съжаление не е спазена.

За разлика от някои от рецензентите аз пък съм на мнение, че текстът прекалено теоретизира и абстрахира и малко се обръща към самите текстове. Това се отнася особено за „Банкет в Блитва“ – без да е чел самата трилогия, читателят на дисертационния труд не би добил дори приблизителна представа за него.

След всички тези критични бележки обаче бих искала да кажа, че ако се абстрахираме от непридържането към заявената тема, от известно „разслояване“ на анализа, от недоизведеността ма немалко иначе интересни проблеми дисертационният текст има и немалко положителни страни и анализационни находки. Оригинални са трета и четвърта глава, както и частта за фикционалните топоси. Мария Чорбаджиева е човек с литературно мислене, владеещ езици, и беше сред докторантите с най-многобройни и успешни научни прояви през срока на докторантурата.

Авторефератът е изготвен с мяра и добросъвестно и отразява вярно намеренията, анализа и изводите в дисертационния текст. Желателно беше в него да са изброени и приносите на изследването.

С оглед на всичко гореказано предлагам на уважаемите колеги от Научното жури защита да присъдят на магистър Мария Г. Чорбаджиева образователната и научна степен „Доктор“.

20.01.2017

Доц. д-р Анжелина Пенчева

